

הלבנות נזקי ממון פרק ו

א. איזה הוא מועד, כל שהעידו בו שלושה ימים. אבל אם נגח ביום אחד, או נשך או רבץ או בעט או נגף אפלו מאה פעמים אין זה מועד. העידו בו שלושה פתי עדים ביום אחד הרי זה ספק אם הועד, או לא הועד.

ב. אין העדה אלא בפני הבעלים, ובפני בית דין שנאמר "והועד בבעליו ולא ישמרנו" (שמות כא, כט), ואין העדה אלא בבית דין. שור שלחרש שוטה וקטן ומי שהוא במדינת הים שנגחו, פטורין; אבל בית דין מעמידין להם אפטרופין, ומעידין בהן בפני האפטרופין.

ג. הזיקו אחר שהועדו בפני אפטרופין אם עדין הוא תם, משלם חצי נזק מגופו. ואם הועד בו שלושה ימים, ואחר כך הזיק משלם נזק שלם מן היפה שבנכסי אפטרופין; ולכשיגדלו היתומים, יעשו דין עם האפטרופין וישלמו להן.

ד. שורים שמשחקין בהן ומלמדין אותן שיגיהו זה את זה, אינן מועדין לזה. ואפלו המיתו את האדם, אינן חייבין מיתה שנאמר "כי-יגח" (שמות כא, כח), לא שיגיהוהו.

ה. שור שהועד ונמכר, או נתן במתנה חזר לתמותו, שהרשות שנסתנת משנה דינו; אבל אם השאילו או מסרו לשומר, הרי הוא בחזקתו. וכן שור שהועד בפני אפטרופין, ונתפקח החרש, ונשתפה השוטה, והגדיל הקטן אף על פי שבטל האפטרופוס הרי הן מועדין בחזקתן, שהרי ברשות בעליהן הן.

ו. בהמה שהועדה, וחזרה בה מדבר שהועדה לו חזרה לתמותה. פיצד: שור שהועד לגח, וחזר שלא לגח אף על פי שהוא נוגף, הרי זה תם לנגיחה. ומאימתי היא חזרתו עד שיהיו התינוקות ממשמשין בו, ואינו נוגח. וכן בשאר הדברים שהועד להן עד שיממששו בו, ולא יהיה עושה אותן.

ז. שור שהוא מועד למינו, הרי זה אינו מועד לשאינו מינו; הועד לאדם, אינו מועד לבהמה; הועד לקטנים, אינו מועד לגדולים. לפיכך אם הזיק את מין שהוא מועד לו, משלם נזק שלם; ואם הזיק לשאר המינין, משלם חצי נזק.

ח. היה מועד לשבתות, אינו מועד לימות החל. ואם הזיק בשבתות, משלם נזק שלם; ובימות החל, משלם חצי נזק. ומאימתי היא חזרתו משיהיו התינוקות מממששין בו ביום שהוא מועד לו, ולא יהיה מזיק נזק שהועד לו.

ט. נגח שור היום, וחמור למחר, וגמל ביום שלישי נעשה מועד לכל. ראה שור היום ונגחו, ולמחר ראה שור ולא נגחו, וביום השלישי ראה שור ונגחו, ובכביעי ראה שור ולא נגחו, ובחמישי ראה שור ונגחו, ובששי ראה שור ולא נגחו נעשה מועד לסרוגין לשורים. וכן כל פיוצא בזה.

י. ראה שור היום ונגחו, ולמחר ראה חמור ולא נגחו, ובשלישי ראה סוס ונגחו, ובכביעי ראה גמל ולא נגחו, ובחמישי ראה פרד ונגחו, ובששי ראה ערוד ולא נגחו נעשה מועד לסרוגין לכל. ואם נגח ביום שהוא מועד לו אחד משלשת המינין שנגח בסרוגין, הרי זה מועד.

יא. נִגַח בַּחֲמֹשֶׁה עָשָׂר לַחֲדָשׁ זֶה, וּבִשְׁשֶׁה עָשָׂר לַחֲדָשׁ שְׁנִי, וּבִשְׁבָּעָה עָשָׂר לַחֲדָשׁ שְׁלִישִׁי אֵינוֹ מוֹעֵד עַד שִׁישְׁלֹשׁ בְּדִלּוּג. שָׁמַע קוֹל שׁוֹפָר וְנִגַח, קוֹל שׁוֹפָר וְנִגַח, קוֹל שׁוֹפָר וְנִגַח נַעֲשֶׂה מוֹעֵד לְשׁוֹפְרוֹת. וְכֵן כָּל כִּיּוּצָא בְּזֶה.

יב. נִגַח שְׁלוֹשֶׁה שָׁוְרִים בְּשְׁלוֹשֶׁה יָמִים זֶה אַחֵר זֶה, וּבִרְבִיעֵי נִגַח חֲמֹר, וּבַחֲמִישֵׁי נִגַח גָּמֶל, אוֹ שְׁנֵי נִגַח חֲמֹר וְגָמֶל בַּתְּחִלָּה בְּשְׁנֵי יָמִים זֶה אַחֵר זֶה, וְאַחֵר כֶּף נִגַח שְׁלוֹשֶׁה שָׁוְרִים זֶה אַחֵר זֶה הֲרִי זֶה סֶפֶק אִם הוּא מוֹעֵד לְשָׁוְרִים בְּלֶכֶד, אוֹ לְשִׁלְשֵׁת הַמִּינִין הוּא מוֹעֵד.

יג. וְכֵן אִם נִגַח בְּשְׁלוֹשׁ שַׁבָּתוֹת זוֹ אַחֵר זוֹ, וּבְאַחַד בְּשַׁבָּת וּבְשְׁנֵי בְּשַׁבָּת, אוֹ שְׁנֵי נִגַח בַּחֲמִישֵׁי בְּשַׁבָּת וּבְעֶרֶב שַׁבָּת וּבִיּוֹם הַשַּׁבָּת, וּבְשַׁתִּי שַׁבָּתוֹת הַבָּאוֹת אַחֲרֶיהָ הֲרִי זֶה סֶפֶק אִם הוּא מוֹעֵד לְשַׁבָּתוֹת בְּלֶכֶד, אוֹ לְשִׁלְשֵׁת הַיָּמִים שְׁשָׁנִים מִהֵן חֹל. וְכָל אֵלּוּ הַסְּפָקוֹת וְכִיּוּצָא בָּהֶן, אֵין מְחִיבִין בָּהֶן אֶת הַמַּזִּיק אֲלֵא חֲצִי נֹזֵק; וְאִם תֶּפֶס הַנֹּזֵק נֹזֵק שָׁלֵם, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ.

הַלְבוֹת נֹזֵק מִמּוֹן פֶּרֶק ז

א. שׁוֹר שֶׁקָּשְׁרוּ בְּעֲלָיו בְּמוֹסָרָה, וְנָעַל בְּפָנָיו כְּרָאוּי, וַיֵּצֵא וְהִזִּיק אִם תָּם הוּא, מִשְׁלֵם חֲצִי נֹזֵק. וְאִם הָיָה מוֹעֵד, פָּטוּר: שֶׁנֶּאֱמַר "וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ, בְּעֲלָיו" (שְׁמוֹת כ"א, לו') הֵא אִם שָׁמְרוּ, פָּטוּר; וְשָׁמְרוּ הוּא זֶה. וְאִם הִזִּיק בְּדָבָר שֶׁהוּא מוֹעֵד לוֹ מִתְחִלָּתוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָכַל דְּבָרִים הָרְאוּיִין לוֹ, אוֹ שֶׁבָר בְּרִגְלוֹ בְּדֶרֶךְ הַלוֹכָה פָּטוּר מִלְּשֵׁלֵם.

ב. הָיָה מוֹעֵד לְקָרֵן יָמִין, וְאֵינוֹ מוֹעֵד לְקָרֵן שְׁמָאל, וַיֵּצֵא אַחֵר שֶׁשָּׁמְרוּ כְּרָאוּי, וְנִגַח בֵּין בְּקָרֵן יָמִין בֵּין בְּקָרֵן שְׁמָאל מִשְׁלֵם חֲצִי נֹזֵק.

ג. בַּהֲמָה שֶׁחִבְּלָה בָּאָדָם, בֵּין בְּכוֹנָה בֵּין שְׁלֵא בְּכוֹנָה אִם תִּמָּה הִיא, מִשְׁלֵם חֲצִי נֹזֵק מְגוּפָה; וְאִם מוֹעֵדָתָהּ, מִשְׁלֵם נֹזֵק שָׁלֵם: וּפָטוּר מִן הַשַּׁבָּת, וּמִן הַבִּשָּׁת, וּמִן הַצֵּעַר, וּמִן הָרִפּוּי שֶׁאַרְבָּעָה דְּבָרִים אֵלּוּ, לֹא חִיבָה תוֹרָה בָּהֶן אֲלֵא לָאָדָם שֶׁחִבֵּל בַּחֲבֵרוֹ; אֲבָל בַּהֲמָתוֹ שֶׁחִבְּלָה בַּחֲבֵרוֹ הֲרִי זֶה כְּמִי שֶׁהִזִּיקָה מִמוֹנוֹ, שְׁאֵינוֹ חֵיב אֲלֵא נֹזֵק בְּלֶכֶד.

ד. לְפִיכֶף שׁוֹרוֹ שֶׁבִּישׁ, פָּטוּר; וְאִם בִּישׁ הוּא בְּעֶצְמוֹ, חֵיב כְּמוֹ שִׁיתְבָּאָר. וְשׁוֹרוֹ שֶׁחִבֵּל בְּאֵבִיו אוֹ בְּאֵמוֹ, אוֹ שֶׁהִדְלִיק גִּדִּישׁ חֲבֵרוֹ בְּשַׁבָּת חֵיב בְּנִזְקָיו; וְאֵלּוּ הָיָה הוּא בְּעֶצְמוֹ הָעוֹשֶׂה זֶה, הָיָה פָּטוּר מִלְּשֵׁלֵם כְּמוֹ שִׁיתְבָּאָר.

ה. הַמְכָּנִים שׁוֹרוֹ לְחֹצֵר בַּעַל הַבֵּית שְׁלֵא בְּרִשׁוֹת, וְנִגָּחוּ שׁוֹרוֹ שֶׁלְבַעַל הַבֵּית אוֹ נִשְׁכּוּ כָּלְבוֹ פָּטוּר. וְאִם נִגַח הוּא שׁוֹרוֹ שֶׁלְבַעַל הַבֵּית אִם הָיָה תָם, מִשְׁלֵם חֲצִי נֹזֵק; וּמוֹעֵד, מִשְׁלֵם נֹזֵק שָׁלֵם בְּדִין הַנוֹגַח בְּרִשׁוֹת הָרַבִּים.

ו. נָפַל לְבוֹר שֶׁבְּחֹצֵר זוֹ, וְהִבְאִישׁ אֶת מִימָיו אִם הִבְאִישׁ מִיָּד בְּשַׁעַת נְפִילָה, חֵיב בְּנִזְקֵי הַמַּיִם. וְאִם אַחֵר זָמָן, פָּטוּר: שֶׁהֲרִי נַעֲשֶׂה הַשׁוֹר תְּקֵלָה כְּבוֹר; וְהַמַּיִם הֲרִי הֵן כְּכֵלִים, וְלֹא מְצֵאֵנוּ בּוֹר שֶׁחֵיב בָּהֶן עַל הַפָּלִים כְּמוֹ שִׁיתְבָּאָר. וְאִם הַכְּנִיס בְּרִשׁוֹת, בַּעַל הַשׁוֹר פָּטוּר; וְאִם קָבַל עָלָיו בַּעַל הַבֵּית לְשֹׁמֵר, הֲרִי הוּא חֵיב בְּנִזְק הַשׁוֹר שֶׁנָּפַל לְבוֹר.

ז. הכניס שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות, והזיק את בעל הבית, או שהזיק בו בעל הבית, או שחפר בחצר בורות שיחין ומערות בעל השור חייב בנזקי חצר; ובעל חצר חייב בנזקי הבור, שהרי היה עליו לסתמו.

ח. הזיק בעל הבית את השור אם הזיקו שלא לדעת, פטור: שהרי אומר לו למה נכנסת שלא ברשות, עד ששגגתי כך. ואם הזיקו לדעת, חייב נזק שלם: מפני שיש לו רשות להוציאו מרשותו; אבל להזיקו, אין לו רשות.

ט. שמין לנזקין. כיצד: הרי ששבר כלי שלחברו, בין הוא בין בהמתו אין אומרין למזיק קח אתה את הפלי השבור, ושלם לזה דמי פליו; אלא אומדין כמה פחת הפלי מדמיו, ונותן לו כל הפחת אם היה המזיק מועד, או חצי הפחת אם היה תם: שנאמר "והמת, יהיה-לו" (שמות כא, לד; שמות כא, לו), לנזק.

י. פחת הנבלה, על הנזק; ושבח הנבלה, חולקין אותו הנזק והמזיק. כיצד: שור שווה מאתים שנגחוהו ומת, והרי הנבלה שווה בשעת מיתה מאה, ובשעת עמידה בדין פחתה והרי היא שווה שמונים אין המזיק משלם אלא מאה; ואם היה תם, משלם לו חמשים מגופו.

יא. השביחה הנבלה, והרי היא שווה בשעת עמידה בדין מאה ועשרים הרי המזיק משלם לו תשעים, אם היה מועד; ואם היה תם, משלם חמשה וארבעים מגופו: וזה הוא שנאמר "וגם את-המת, יחצוץ" (שמות כא, לה), שבח הנבלה יחצוץ.

יב. שור שווה מאתים, שנגח שור שווה מאתים והפחיתו חמשים, ובשעת עמידה בדין השביח הנזק, והרי הוא שווה ארבע מאות, ולולא זה החבל שהפחיתו, היה שווה שמונה מאות, בין שפטמו בין ששבח מאליו אינו נותן לו אלא בשעת הנזק. כחש מחמת המכה בשעת עמידה בדין, והרי הפחת שווה מאה נותן לו בשעת עמידה בדין.

יג. השביח המזיק בשעת עמידה בדין אם מחמת שפטמו שבח, אינו משתלם ממנו אלא מה שהיה שווה בשעה שהזיק; ואם מחמת עצמו השביח, משתלם חצי נזק ממנו בשעת עמידה בדין.

יד. על המזיק לטרח בנבלה, עד שממציא אותה לנזק. כיצד: כגון שנפל השור לבור ומת מעלה הנבלה מן הבור, ונותנה לנזק. ואחר כך שמין לו פחת הנבלה שנאמר "כסף ישיב לבעליו; והמת, יהיה-לו" (שמות כא, לד), מלמד שהוא חייב להשיב את הנבלה ואת הפחת שפחתה מן החי לנזק; ואם היה תם, חצי הפחת כמו שבארנו.

הלכות נזקי ממון פרק ח

א. שור שלישראל שנגח שור שלהקדש, או שלהקדש שנגח שור שלישראל פטור, שנאמר "שור רעהו" (שמות כא, לה). וכל הקדשים שחיבין עליהן מעילה, הן שאין בהן דין נזקין. ופסולי המקדשין יש בהן דין נזקין, בין שהזיקו בין שהזיקו: שהרי יצאו לפדיון ולהיותן חלין.

ב. שלמים שהזיקו, גובה מבשרם; ואינו גובה מן הבשר כנגד האמורין שהאמורין שלקדשים קלים, מועלין בהן כמו שבארנו בהלכות מעילה. וכן תודה שהזיקה, גובה מבשרה; ואינו גובה מן הלחם הבא עמה, שאין הלחם מכלל הבשר. וכיצד גובה שיאכל הנזק וחבורתו מן הבשר בקדשה, כנגד חצי נזק שלו.

ג. וכיצד אינו גובה כנגד האמורין: שאם היה לו לגבות בחצי נזקו שווה דינר, והיה כל הבשר עם האמורין שווה שני דינרים, והבשר בלא אמורין שווה דינר וחצי אינו גובה שני שלישי הבשר, אלא חצי הבשר בלבד.

ד. וכן שור ההפקר שהזיק, פטור שנאמר "שור רעהו" (שמות כא, לה), עד שיהיו הנכסים מיוחדים לבעלים. כיצד: שור ההפקר שנגח, וקדם שיתפס אותו הנזק בדין עמד אחר וזכה בו הרי זה פטור. ולא עוד, אלא שור המיוחד לבעלים שהזיק, ואחר שהזיק הקדישו או הפקירו הרי זה פטור: עד שיהיו לו בעלים בשעת הזקו, ובשעת עמידה בדין.

ה. שור שלישראל שנגח שור שלנכרי, בין תם בין מועד פטור: לפי שאין הגויים מחיבין את האדם על בהמתו שהזיקה, והרי אנו דנין להם כדיניהן. ושור שלנכרי שנגח שור שלישראל, בין תם בין מועד מושלם נזק שלם: קנס הוא זה לגויים לפי שאינן זהירין במצוות, אינן מסלקין הזקן; ואם לא תחייב אותן על נזקי בהמתן אין משמירין אותה, ומפסידין ממון הבריות.

ו. שור תם שהזיק אם מכרו המזיק, עד שלא עמד בדין אף על פי שהוא מכור, הרי הנזק גובה ממנו; וחוזר הלוקח וגובה מן המזיק שמכר לו: שפיון שנגח, קול יש לו; ולא היה לו לקח, עד שיגבה הנזק.

ז. הקדישו המזיק הרי זה מקדש, כדי שלא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון. שחטו, גובה הנזק מבשרו. נתנו במתנה מה שעשה עשוי, ויגבה הנזק ממנו.

ח. הזיק ועמד בדין, ואחר כך מכרו אינו מכור; הקדישו, אינו מקדש; נתנו במתנה, לא עשה כלום. קדמו בעלי חובות שלמזיק, ותפסוהו בין שחב עד שלא הזיק, בין שלא חב עד שהזיק לא זכו, אלא הנזק גובה ממנו: שאפלו היה שלבעלי חובות מתחלה והזיק, הרי זה גובה מגופו.

ט. מועד שהזיק, בין עמד בדין בין שלא עמד בדין, והקדישו או מכרו או נתנו במתנה או שחטו מה שעשה עשוי; קדמו בעלי חובות והנהיגוהו, בין חב להם עד שלא הזיק, בין הזיק עד שלא חב זכו בו: לפי שאין משתלם הנזק אלא מן היפה שבנכסי המזיק, והרי כל נכסיו משעבדין לנזק זה.

י. כשבית דין נזקקין לגבות הנזק מנכסי המזיק, גובין מן המטלטלין תחלה. אם לא היו לו מטלטלין כלל, או שלא היו המטלטלין כנגד כל הנזק גובין השאר מן הקרקע, מן היפה שבנכסי המזיק. וכל זמן שימצאו מטלטלין, אפלו סבין אין נזקקין לקרקע.

יא. מת המזיק קדם שישלם אין בית דין נזקקין למטלטלין שלייתומים, אלא לקרקע; וגובין לנזק מן הזבורית: מפני שהנזק נעשה כבעל חוב, והמטלטלין אין משתעבדין לבעל

חוב. ואם תפס הנזק המטלטלין בחיי המזיק, גובין לו מהן
אחר מותו.

יב. כבר תקנו הגאונים לגבות בעל חוב מן המטלטלין, ופשטה
תקנה זו בכל בתי דינין; לפיכך מגבין הנזקין מן המטלטלין
שלייתומים. ואם לא הניח מטלטלין, גובין להן מן הזבורית
שכל הבא לפרע מנכסי יתומים, לא יגבה אלא מן הזבורית כמו
שיתבאר.

יג. אין הנזקין משתלמין, ואין חיבין בכפר, ואין הבהמה נהרגת
אלא בראיה ברורה, ובעדים הכשרים להעיד: שלא תאמר
הואיל ואין מצויין באוריות הסוסים ובכרפת הבקר וגדרות
הצאן, אלא העבדים והרועים וכיוצא בהן, אם העידו שבהמה
זו היא שהזיקה את זו שומעין להן; או אם העידו קטנים או
נשים שאדם זה חבל את זה, או העידו בשאר נזקין סומכין
עליהן. אין הדבר כן; אלא לעולם אין מחיבין ממון על פי
עדים, עד שיהיו עדים הכשרים להעיד שאר עדיות, ויעידו
בבית דין, ויחיבו בית דין המזיק לשלם.

יד. שור שהיה רועה על גב הנהר, ונמצא שור הרוג בצדו אף
על פי שזה מנגח וזה מועד לגח, זה מנשף וזה מועד לשף
אין אומרים בידוע שזה נשכו, וזה נגחו; אפלו גמל האוהר בין
הגמלים, ונמצא גמל הרוג בצדו אין אומרים בידוע שזה הרגו:
עד שיראוהו עדים כשרים.